

Δελτίον της Χριστιανικής Αρχαιολογικής Εταιρείας

Τόμ. 39 (2018)

Δελτίον ΧΑΕ 39 (2018), Περίοδος Δ'. Αφιέρωμα στη μνήμη Χαράλαμπου Μπούρα

Χαράλαμπος Μπούρας, 17 Ιουλίου 1933 – 27 Ιουλίου 2016

Παναγιώτης Λ. ΒΟΚΟΤΟΠΟΥΛΟΣ (Panayotis L. VOCOTOPOULOS)

doi: [10.12681/dchae.18850](https://doi.org/10.12681/dchae.18850)

Βιβλιογραφική αναφορά:

ΒΟΚΟΤΟΠΟΥΛΟΣ (Panayotis L. VOCOTOPOULOS) Π. Λ. (2018). Χαράλαμπος Μπούρας, 17 Ιουλίου 1933 – 27 Ιουλίου 2016. *Δελτίον της Χριστιανικής Αρχαιολογικής Εταιρείας*, 39, 1–4. <https://doi.org/10.12681/dchae.18850>

Φωτογραφίζοντας την Άγια Τριάδα του Μέριπακα (Φωτ.: Π. Α. Βοζοτόπουλος, 8 Ιανουαρίου 1990).

ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ ΜΠΟΥΡΑΣ

17 Ιουλίου 1933 – 27 Ιουλίου 2016

Στις αρχές της δεκαετίας του 1960 παρακολουθοῦσα τακτικά τις διαλέξεις που διοργάνωνε κάθε άνοιξη στο Βυζαντινὸ Μουσείο ἢ Χριστιανικὴ Ἀρχαιολογικὴ Ἐταιρεία, πρὶν καθιερωθεῖ ἀπὸ τὸ 1980 τὸ ἐτήσιο Συμπόσιο Βυζαντινῆς καὶ Μεταβυζαντινῆς Ἀρχαιολογίας καὶ Τέχνης. Πρόσεξα στὶς διαλέξεις ἐκεῖνες ἕναν νέο ἀκροατὴ μὲ εὐγενικὰ χαρακτηριστικά, ψηλό, λιγομίλητο, πὸν παρακολουθοῦσε τὶς ὀμιλίες μὲ ἀμείωτο ἐνδιαφέρον. Ὁ ἀκροατὴς ἐκεῖνος ἦταν ὁ Χαράλαμπος Μπούρας, νεοδιορισμένος ἀρχιτέκτων τῆς Ἀναστηλώσεως. Δὲν θυμᾶμαι πὼς ἀκριβῶς ἔγινε ἡ γνωριμία μας, ἴσως στὸ ἀναγνωστήριο τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας, τοῦ ὁποῖου εἴμεθα τακτικοὶ θαμῶνες. Πολὺ σύντομα ἡ γνωριμία ἐξελίχθηκε σὲ στενὴ φιλία καὶ ἀλληλοεκτίμηση.

Ὁ Χαράλαμπος Μπούρας εἶχε γεννηθεῖ στὶς 17 Ἰουλίου 1933 στὴν Πρέβεζα, ὅπου ὁ πατέρας του Θεόδωρος, καταγόμενος ἀπὸ τὸ Νησί (Μεσσήνη), ἦταν διευθυντὴς τοῦ Παραρτήματος τοῦ Γενικοῦ Χημείου τοῦ Κράτους. Ἡ μητέρα του Φραγκίσκη κατήγετο ἀπὸ τὴν Ἄνδρο. Ἦταν ὁ δεῦτερος ἀπὸ τρία παιδιά· τὰ ἄλλα ἦταν κορίτσια. Δύο χρόνια ἀργότερα ὁ πατέρας του μετετέθη στὴν Χίο, ὅπου ὁ Μπάμπης μεγάλωσε καὶ ἔβγαλε τὸ Δημοτικὸ καὶ τὸ Γυμνάσιο. Τὸ 1952-1957 ἐσπούδασε ἀρχιτεκτονικὴ στὸ Ἐθνικὸ Μετσόβιο Πολυτεχνεῖο. Εὐτύχησε νὰ ἔχει ἐκεῖ καθηγητὲς, μεταξὺ ἄλλων, τὸν Ἀναστάσιο Ὁρλάνδο, τὸν Παναγιώτη Μιχαήλ, τὸν Δημήτρη Πικιώνη, τὸν Νίκο Χατζηκυριάκο-Γκίκα, τὸν Δημήτριο Εὐαγγελίδη καὶ τὸν Ἀντώνιο Σῶχο. Ἀφοῦ ὑπηρετήσε τὴν στρατιωτικὴ του θητεία ὡς ἔφεδρος ἀνθυπολοχαγὸς στὸ Μηχανικὸ τὸ 1957-1959, προσελήφθη τὸν Μάρτιο τοῦ 1960 στὴν μοναδικὴ τότε μόνιμη θέση ἀρχιτέκτονος τῆς Ἀναστηλώσεως, στὴν ὁποία εἶχε ἤδη ἐργασθεῖ ὡς σπουδαστὴς καὶ ὡς ἔκτακτος ἀρχιτέκτων. Ὑπὸ τὴν ιδιότητα αὐτὴ συνέταξε μελέτες στερεώσεως καὶ ἀποκαταστάσεως πλήθους μνημείων, ἀρχαίων καὶ μεσαιωνικῶν, καὶ σὲ πολλὰς περιπτώσεις ὀργάνωσε καὶ ἐπέβλεψε τὶς σχετικὲς ἐργασίες. Μετέσχε καὶ σὲ πολλὰς ἀνασκαφές, σπουδαιότερη ἀπὸ τὶς ὁποῖες ἦταν ἡ ὑπὸ τὸν Ἰωάννη Παπαδημητρίου ἀνασκαφὴ τοῦ ἱεροῦ τῆς Ἀρτέμιδος στὴν Βραυρώνα.

Τὸ 1962-1964 ὁ Μπούρας μετέβη μὲ ὑποτροφία τῆς γαλλικῆς κυβερνήσεως εἰς Ἑσπερίαν, κατὰ τὴν καθιερωμένη ἔκφραση, ὅπου παρηκολούθησε μαθήματα καὶ σεμινάρια τῶν André Grabar, Pierre Demargne καὶ Anatole Frolov στὴν École Pratique des Hautes Études, τὸ Collège de France καὶ τὸ Institut d'Art et d'Archéologie στὸ Παρίσι, καὶ ἐπραγματοποίησε πολλὰ ἐνημερωτικὰ ταξίδια στὴν Γαλλία καὶ ἄλλες χώρες. Ἐξεπόνησε ἐκεῖ διδακτορικὴ διατριβὴ 3ου κύκλου γιὰ τὶς θύρες καὶ τὰ παράθυρα στὴν βυζαντινὴ ἀρχιτεκτονικὴ, πὸν παρέμεινε δυστυχῶς ἀνέκδοτη.

Λίγο μετὰ τὴν ἐπιστροφὴ του στὴν Ἑλλάδα ὁ διευθυντὴς Ἀναστηλώσεως Εὐστάθιος Στίκας ἐτέθη σὲ διαθεσιμότητα καὶ τὴν διεύθυνση τῆς ὑπηρεσίας αὐτῆς ἐπωμίσθηκε γιὰ μερικὸς μῆνες ὁ Μπάμπης. Εἶχα μόλις διορισθεῖ ἐπιμελητὴς Βυζαντινῶν Ἀρχαιοτήτων καὶ μοῦ δόθηκε ἡ εὐκαιρία κατὰ τὴν πολὺμηνη ἄσκησή μου νὰ ἐκτιμῶ τὴν ἐργατικὴ καὶ τὴν ἀντοχὴ τοῦ Μπάμπη. Μετὰ τὸ καθημερινὸ του ὥραριο παρέδιδε τὸ ἀπομεσήμερο στοὺς νέους ἐπιμελητὲς μαθήματα ἀρχιτεκτονικοῦ σχεδίου, ἀπὸ τὰ ὁποῖα πολλοὶ ὠφελήθηκαν τὰ μέγιστα, ἐνῶ ἄλλοι, ὅπως ἐγώ, τὸ ἔριχναν στὴν πλάκα.

Τὸν Ἰούνιο τοῦ 1965 ὁ Μπάμπης ὑπέβαλε ὑποψηφιότητα σὲ ἔδρα Ἱστορίας τῆς Ἀρχιτεκτονικῆς πὸν εἶχε προκηρυχθεῖ στὴν Πολυτεχνικὴ Σχολὴ τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Ἐκτὸς ἀπὸ τὰ πολυάριθμα ἄρθρα του εἶχε ἐν τῷ μεταξὺ συγγράψει καὶ μονογραφία γιὰ τὰ σταυροθόλια μὲ νευρώσεις στὴν βυζαντινὴ ἀρχιτεκτονικὴ, ἡ ὁποία ὑποστηρίχθηκε στὴν Πολυτεχνικὴ Σχολὴ Θεσσαλονίκης ὡς

διδασκαλική διατριβή, έγκρίθηκε με τον βαθμό άριστα στις 9 Νοεμβρίου 1965 και τυπώθηκε από το Ταμείον Αρχαιολογικών Πόρων λίγο πριν από την έκλογή. Πριν καλά καλά κυκλοφορήσει, δημοσιεύθηκε όχι ιδιαίτερα εύμενης βιβλιοκρισία με προφανή σκοπό να έπηρεάσει δυσμενώς τους εκλέκτορες. Συντάκτης ήταν παλαιός βυζαντινολόγος, ύποψήφιος σε έδρα του Πανεπιστημίου Αθηνών, όπου η έκλογή μπορούσε να επηρεασθεί από τον Όρλάνδο. Ο Μπάμπης είχε φυσικά δυσφορήσει, εύτυχως όμως όλα πήγαν όμαλά και στις 27 Απριλίου 1966 εξέλεγή καθηγητής επί τριετεί θητεία, ενώ τρία χρόνια αργότερα η έδρα μετετράπη σε τακτική.

Στην Θεσσαλονίκη ο Μπάμπης στρώθηκε στην δουλειά με την συνήθη του μεθοδικότητα και εργατικότητα. Θυμάμαι ότι περαστικός από την Θεσσαλονίκη ένα χρόνο αργότερα, καθ' όδον προς το Άγιον Όρος, πρόσεξα ότι το μόνο φωτισμένο παράθυρο άργα την νύχτα στο έπταώροφο κτήριο της Πολυτεχνικής Σχολής ήταν του γραφείου του. Ήδη το 1968 εξέδωσε σε δύο τόμους τις παραδόσεις του περι Ιστορίας της Αρχιτεκτονικής. Δίδαξε επί πλέον θέματα αναστηλώσεων και αποκαταστάσεων μνημειακών συνόλων καθώς και αρχαιολογικής νομοθεσίας. Κατ' ανάθεσιν έδίδαξε αρχιτεκτονικό σχέδιο και ζωγραφική. Με συνεργάτες την Μαρία Καμπούρη, την Λασκαρίνα Φιλιππίδου και τον Γιώργο Βελήνη έδημιούργησε σύγχρονο σπουδαστήριο με αρχείο μνημείων και φωτοθήκη. Παράλληλα, συνέχιζε την συγγραφική του δραστηριότητα. Το 1967 έκυκλοφόρησε το βιβλίο του για την αρχιτεκτονική της στοάς της Βραυρώνος, που άφησε εποχή.

Κατά το διάστημα της θητείας του Μπάμπη στο Άριστοτέλειο, είχα τοποθετηθεί στην νεοσύστατη Έφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων Ιωαννίνων, βλεπόμεστε όμως σχετικά συχνά και οργανώσαμε και περιοδείες σε μνημεία. Από ταξίδι στην Αίτωλοακαρνανία και την Δυτική Πελοπόννησο το 1968 προέκυψαν άρθρα του Μπάμπη για τον Άγιο Στέφανο Ριβίου στην Ακαρνανία, την Παλιοπαναγιά της Μανωλάδος και την βασιλική της Ζούρτσας. Του είχα παραχωρήσει την προτεραιότητα δημοσίευσεως και του μεσαιωνικού Κάστρου του Καλάμου, με το όποιο τελικώς δεν καταπιάσθηκε, επειδή ήταν αναγκαία η συνεργασία με τοπογράφο.

Το 1974 ο Μπούρας, που είχε εν τώ μεταξύ παντρευθεί την αρχιτέκτονα Λασκαρίνα Φιλιππίδου, εξέλεγή καθηγητής Ιστορίας της Αρχιτεκτονικής στην έδρα του Έθνικού Μετσοβίου Πολυτεχνείου, που είχε κενωθεί μετά την συνταξιοδότηση του Δημητρίου Κωνσταντινίδη. Έδίδαξε στο Πολυτεχνείο επί 25 συναπτά έτη, επέβλεψε την συγγραφή 28 διδασκαλικών διατριβών, όργάνωσε Αρχείο Τεκμηρίωσης Μνημείων με εκατοντάδες σχεδίων και δεκάδες χιλιάδων φωτογραφιών, ιδίως δικών του και της Λασκαρίνας, καθώς και με συνεχώς ένημερωνόμενα βιβλιογραφικά δελτία, τα όποια είχε ξεκινήσει από την Θεσσαλονίκη, και καθιέρωσε τα μαθήματα έμβαθύνσεως, όπως τα απέκάλεσε, όπου κάθε Πέμπτη απόγευμα καταξιωμένοι αλλά και έκκολαπτόμενοι αρχιτέκτονες, πολεοδόμοι και αρχαιολόγοι αναπτύσσουν ένα θέμα της ειδικότητός των και ακολουθεί εύρεια συζήτηση. Τα μαθήματα αυτά κατόρθωσαν να έπιβιώσουν μέσα από άμέτρητες κινητοποιήσεις και καταλήψεις, και συνεχίζονται μέχρι σήμερα. Ο Μπούρας φρόντισε να εξασφαλίσει την στελέχωση του κλάδου των αναστηλωτών αρχιτεκτόνων με την αποστολή δεκάδων προικισμένων αποφοίτων για μεταπτυχιακές σπουδές σε ανώτατες σχολές του έξωτερικού, ιδίως στο York της Άγγλίας, με την καθιέρωση μαθημάτων αποκαταστάσεως των μνημείων και διατηρήσεως των συνόλων, και τελικά με την ίδρυση το 1997 στο Πολυτεχνείο του πρώτου μεταπτυχιακού προγράμματος προστασίας μνημείων και συνόλων στην Ελλάδα. Έδωσε ιδιαίτερη ώθηση στον κάπως παραμελημένο κλάδο της μεταβυζαντινής ναοδομίας με την έκδοση συναγωγών μελετών υπό τον γενικό τίτλο *Έκκλησίες στην Ελλάδα μετά την Άλωση*, όπου είχε την γενική επιμέλεια και συνέτασε ο ίδιος τα εύρημα.

Πέραν των καθηκόντων του στο Πολυτεχνείο έδραστηριοποιείτο άνιδιοτελώς σε πολλούς τομείς. Ήταν η ψυχή και επί πολλά έτη πρόεδρος της Έπιτροπής Συντηρήσεως των Μνημείων της Άκροπόλεως και διοργάνωσε σχετικά διεθνή συνέδρια με την συμμετοχή κορυφαίων αρχιτεκτόνων και αρχαιολόγων.

Συμμετέσχε στις έπιτροπές των μνημείων του Άσκληπιείου τής Έπιδαύρου, του ναού του Έπικουρείου Άπόλλωνος Φιγαλείας, τής Άκροπόλεως τής Λίνδου, των μνημείων τής νοτίας κλιτύος τής Άκροπόλεως Άθηνών, τής Νέας Μονής Χίου και του Πρωτάτου. Διετέλεσε έπί τριακονταετίαν περίπου μέλος του Κεντρικού Άρχαιολογικού Συμβουλίου. Ήταν μέλος τής διοικούσης έπιτροπής του Μουσείου Μπενάκη, όπου συνετέλεσε στην ίδρυση των πολυ σημαντικών Άρχείων Νεοελληνικής Άρχιτεκτονικής, στην έπιτυχία των οποίων συνέδραμε ως μέλος τής έπιστημονικής έπιτροπής. Ύπῆρξε ιδρυτικό μέλος τής Έλληνικής Έταιρείας και διετέλεσε έπί πολλά χρόνια, έπί προεδρίας των άεμνήστων Μανόλη Χατζηδάκη και Γιώργου Γαλάβαρη, γενικός γραμματέας τής Χριστιανικής Άρχαιολογικής Έταιρείας.

Παράλληλα, ο Μπάμπης συνέχιζε άκάματος την έρευνητική και συγγραφική του δραστηριότητα, που έκάλυπτε όλους τους κλάδους τής ιστορίας τής Άρχιτεκτονικής έχει συγγράψει, μερικές φορές με συνεργάτες, 13 αυτότελη δημοσιεύματα (μερικά μεταφράσθηκαν στην άγγλική), ένα λεξικό και 160 περίπου άρθρα σε συλλογικούς τόμους, πρακτικά συνεδρίων και έγκριτα έλληνικά και διεθνή περιοδικά. Πολλές δημοσιεύσεις του, όπως ο έξαιρετος *Όδηγός τής Χίου*, άπευθύνονται και σε εύρύτερο καλλιεργημένο κοινό. Έχει έπιμεληθεί την έκδοση 13 συλλογικών τόμων και πρακτικών συνεδρίων. Τα διδακτικά του έγχειρίδια έγνώρισαν έπανελημμένες άνατυπώσεις. Τα περισσότερα γραπτά του αναφέρονται στην βυζαντινή άρχιτεκτονική και γλυπτική, έχει όμως δημοσιεύσει ιδιαίτερα άξιόλογες μελέτες και για την άρχαία, γοθτική, όθωμανική, μεταβυζαντινή και νεώτερη άρχιτεκτονική. Τα κείμενά του χαρακτηρίζει σωστή δομή, πληρότης, καλλιέπεια, άρίστη βιβλιογραφική τεκμηρίωση και είκονογραφούνται με έξαιρετικά σχέδια του ίδιου. Ξεχωρίζει από πολλούς έρευνητές τής βυζαντινής άρχιτεκτονικής με τὸ ένδιαφέρον του για τὰ κοσμικά κτήρια και την πολεοδομία. Ως καθηγητής συνέχισε να συντάσσει τεχνικές μελέτες, όπως τής άναστηλώσεως του μαρμάρινου τέμπλου τής Νέας Μονής Χίου.

Μερικά δημοσιεύματα έγράφησαν από κοινού με την Λασκαρίνα Μπούρα, ή οποία μετά τον γάμο της είχε κάνει σπουδές Ιστορίας τής βυζαντινής τέχνης στο Λονδίνο, είχε ειδικευθεί στην γλυπτική και εργάζετο στο Μουσείο Μπενάκη. Δυστυχώς έχασε την σύζυγό του τὸ 1989. Τὸ κενὸ αὐτὸ ἦλθε να άναπληρώσει μετά δύο έτη μία από τις πρώτες μαθήτρίες του, ή Κορνηλία Χατζηασλάνη, με έπί πλέον σπουδές άρχαιολογίας, προϊσταμένη του Τομέα Ένημέρωσης και Έκπαίδευσης τής Ύπηρεσίας Συντήρησης Μνημείων Άκρόπολης, με την οποία έζησε 25 εύτυχισμένα χρόνια και απέκτησε και έναν έξαιρετικό γιό, σήμερα μηχανολόγο μηχανικό.

Θὰ ἤθελα να έπιμείνω σε μερικές από τις πολλές άρετές του άλησιμόνητου φίλου μου. Τὸν χαρακτήριζε παρομιώδης εργατικότης και μεθοδικότης. Όταν μελετοῦσε την στοά του ίεροῦ τής Άρτέμιδος Βραυρωνίας, πήγαινε στὸν χώρο με τὸ φορητὸ που μετέφερε υλικά μετά την πολύωρη κοπιώδη εργασία του στην Διεύθυνση Άναστηλώσεως, εργαζόταν τὸ άπόγευμα συνεχώς άποτυπώνοντας και κρατώντας σημειώσεις, και επέστρεφε άργά με τὸ ίδιο φορητό, για να άσχοληθεί τις βραδυνές ώρες με την έπεξεργασία του υλικού και την συγγραφή του κειμένου. Η μελέτη κατετέθη έτοιμη για δημοσίευση, με 107 σχέδια του συγγραφέως, σε δύο άκριβώς έτη. Στην ύποδειγματική άναστήλωση τής στοᾶς έτήρησε τις άρχές που τότε είχαν άρχίσει να εφαρμόζονται: περιορισμένη και διακριτική προσθήκη συμπληρώσεων χωρὶς άπολάξευση των έπιφανειών των θραύσεων, δυνατότητα διακρίσεως των συμπληρώσεων, τήρηση τής άρχῆς τής άναστρεψιμότητος. Την άνάγκη τήρησεως των άρχών αὐτών καθώς και τής ίδρύσεως Γενικοῦ Άρχείου των Μνημείων τής Έλλάδος, όπως και τής μεταπτυχιακής εκπαίδεῦσεως άρχιτεκτόνων και γενικώτερα τεχνικών, είχε άναπτύξει σε άνακοίνωση στο Πρῶτο Πανελλήνιο Άρχαιολογικό Συνέδριο τὸ 1967. Σε μνημεία που έπισκεφθήκαμε μαζί και άργότερα έδημοσίευσε, όπως ή Παλιοπαναγία Μανωλάδος και ή Παναγία τής Ζούρτσας, με έντυπωσίασε τὸ γεγονός ότι του άρκοῦσε μία και μόνη όλιγόωρη έπίσκεψη για να κρατήσει σημειώσεις, να κάνει μετρήσεις και να βγάλει φωτογραφίες, ενώ έγὼ σε άνάλογες περιπτώσεις έπισκέπτομαι έπανελημμένως ένα μνημείο πριν τὸ δημοσιεύσω.

Είχε έποπτεία όλων των περιόδων τής άρχιτεκτονικής και γενικώτερα τής ιστορίας τής τέχνης. Στις

έβδομαδιαίες διαλέξεις της Πέμπτης κρατούσε λεπτομερείς σημειώσεις στην διάρκεια των ανακοινώσεων και κατά την συζήτηση έλάμβανε πάντα τον λόγο με εύστοχες παρατηρήσεις και υποδείξεις, ανεξαρτήτως του περιεχομένου.

Υποστήριζε με σθένος τις θέσεις του, αλλά δεν τον διέκρινε δογματισμός και δεχόταν υποδείξεις, έφ' όσον επείθετο για την ορθότητά τους. Θυμάμαι ότι ένιότε, όταν επρόκειτο να συζητηθούν στο Κεντρικό Αρχαιολογικό Συμβούλιο θέματα της Έφορείας Κλασικών Αρχαιοτήτων και του Μουσείου Θεσσαλονίκης, που διηύθυνε ή σύζυγός μου, ο Μπάμπης διαφωνούσε με την εισήγηση της Έφορείας. Η Ίουλία Βοκοτοπούλου παρίστατο τότε στην συνεδρίαση και με τα επιχειρήματά της έπειθε κατά κανόνα για το δίκιο της τον Μπάμπη, που της είχε μεγάλη εκτίμηση.

Έφέρετο με γαλατική ευγένεια προς όλους, περιλαμβανομένων των φοιτητών και εργατών, και είχε ιδιαίτερη αίσθηση του χιούμορ. Τον θυμάμαι να σατιρίζει με θυμοσοφία διάφορες καταστάσεις που συναντήσαμε κατά το δεκαπενθήμερο ταξίδι μας στην Αλβανία, τον Μάιο του 1987, όπου συνειδητοποιήσαμε ότι έχει αρβανίτικες ρίζες –Μπορ σημαίνει στα αλβανικά άνδρας. Ήταν κάπως μονοκόμματος και ήρνήθη, στο τέλος του ταξιδιού, να δώσει συνέντευξη στην αλβανική τηλεόραση. Ανάλογη άκαμπτη στάση έτήρησε 15 χρόνια αργότερα, όταν η τουρκική χωροφυλακή μάς συνέλαβε κατά την επίσκεψή μας με άλλους συναδέλφους στο παραμεθόριο φρούριο της Αίνου. Τα κατά την περιπέτεια εκείνη, που είχε ευτυχώς αίσιο τέλος, έχω διηγηθεί στον *Μέντορα* (τεύχος 112, Ίούνιος 2015, σ. 204-205).

Λίγες, σχετικά με την έκταση και την σημασία του έργου του, είναι οι διακρίσεις που άπενεμήθησαν στον Μπάμπη, όπως συχνά συμβαίνει με έπιστήμονες χαμηλών τόνων, που δεν έπεδιώκουν την προβολή τους. Το 2002 του είχε άποννηθεί ο Ταξίαρχης του Φοίνικος και το 2003 το παράσημο του άποστόλου Παύλου από την Ίερά Σύνοδο της Έκκλησίας της Ελλάδος. Ήταν άντεπιστέλλον μέλος της Σερβικής Ακαδημίας Έπιστημών και Τεχνών και του Γερμανικού Αρχαιολογικού Ίνστιτούτου. Το 1995 του άπενεμήθη άργυρό μετάλλιο της γαλλικής Académie d'Architecture, το 2007 έτιμήθη σε ειδική εκδήλωση στο Μουσείο Μπενάκη, από τα πρακτικά της όποις έσταχυολόγησα πολλές χρήσιμες πληροφορίες (*Για τον Χαράλαμπο Μπούρα*, Αθήνα 2009), ενώ το βιβλίο του για την *Βυζαντινή Αθήνα* βραβεύθηκε το 2012 από την Ακαδημία Αθηνών, στην όποια είχε υποβάλει προ είκοσαετίας υποψηφιότητα χωρίς να έκλεγεί. Σε μεταγενέστερες έκλογές που είχαν σχέση με την αρχιτεκτονική, δεν θέλησε να υποβάλει πάλι υποψηφιότητα. Χαμένη είναι η Ακαδημία.

Τον Φεβρουάριο του 2016 ο σύλλογος *Διάζωμα*, που άσχολείται με την άξιοποίηση αρχαίων θεάτρων, όργάνωσε ειδική εκδήλωση για να τιμήσει τον καθηγητή Μπούρα, κατά την όποια προεβλήθη και ταινία για την προσωπικότητα και την δράση του. Ήταν η τελευταία φορά που τον είδα καλά στην υγεία του. Ύστερα από λίγο μαθεύτηκε ότι είχε προσβληθεί από λευχαιμία και άρχισε να μπαينوβγαίνει στο νοσοκομείο. Κατά διαστήματα αισθανόταν καλύτερα, προήδρευσε, μάλιστα, τον Μάιο σε συνεδρία του 36ου Συμποσίου της Βυζαντινής και Μεταβυζαντινής Αρχαιολογίας και Τέχνης ή άσθένειά του όμως ήταν άνίατη και έξέπνευσε στις 27 Ίουλίου, δέκα μέρες μετά την 83η επέτειο των γενεθλίων του. Παρά το ότι η κηδεία έγινε σε περίοδο διακοπών, πλήθος κόσμου παρέστη στην νεκρώσιμη άκολουθία, κατά την όποια έχοροστάτησε ο άρχιεπίσκοπος Αθηνών Ίερώνυμος. Η παρουσίαση στις 19 Μαρτίου 2018 ενώπιον πολυπληθούς άκροατηρίου του έντυπωσιακού διτόμου άφιερώματος συναδέλφων και μαθητών του *Ήρωσ κτίστης*, που ξεκίνησε ως τιμητικός τόμος αλλά τελικά έξεδόθη ως έπιμνημόσυνο, έγινε άφορμή να άκουσθούν εύστοχες άποτιμήσεις της προσωπικότητας και του έργου του.

Ο Χαράλαμπος Μπούρας δεν είναι πια μαζί μας, μάς άφησε όμως πολύτιμη παρακαταθήκη τα άναστηλωτικά έργα που έμελέτησε και έξετέλεσε, τα υποδειγματικά κείμενά του και ένα φωτεινό παράδειγμα σοφίας, εργατικότητας και ήθους, που θα θυμούνται πάντα όλοι όσοι είχαν την τύχη να τον γνωρίσουν.

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ Α. ΒΟΚΟΤΟΠΟΥΛΟΣ